

הבאת פירות שביעית לבית הפסול

מאת הרב אביגדר נבנצל

כתב הרמב"ם (פ"ה מהל' שמיטה ויובל הלכה ד') "ואין מבשלין ירק של שביעית בשמן תרומה שלא יביאנו לידי פסול". ופי' הרדב"ז שם "שאם נפסל בשביל התרומה ישרף הכל וגורם לפירות שביעית שלא יאכלו א"נ שלא יביא שמן של תרומה לידי פסול דשביעית עד הביעור ותו לא". ומהדביא הרמב"ם דין זה בהלכות שמיטה. נראה דס"ל דהקפידא משום ירק של שביעית. או לפחות גם בגלל הירק, ולא רק מפני השמן של תרומה. ומקורו אולי מדסידר רבינו הקדוש דין זה במסכת שביעית ולא במסכת תרומות. ולפ"ז אסור להביא פירות שביעית לבית הפסול.

ולפ"ז יצא לכאורה דאין להוליך פירות שביעית ממקום שמאחרין לכלות למקום שכלים מהרה, לפי שמקדים זמן ביעורם ומביאים לבית הפסול (ואפי' למ"ד דביעור אינו באיבוד מן העולם דווקא ויכול להפקירם, מודה דאם לא יפקיר יאסרו הפירות וא"כ עדיין עלול להביא לבית הפסול). וכן יצא לפ"ז דאסור להחליף פירות שביעית ממין א' בפירות שביעית ממין אחר אם אין זמן ביעורם שוה, משום דנתפסת במין המאוחר גם קדושת המין המוקדם, ונמצא מקדים זמן ביעורו ומביאו לבית הפסול.

ואולי י"ל בזה, דשאני ביעור פירות שביעית משריפת תרומה וקדשים, דתרומה וקדשים מצותם באכילה, וכשנפסלו מתחדשת בהם מצות שריפה, משא"כ פירות שביעית דמצותם מעיקרא לנהוג בהם מנהג הפקר, להראות אדנותו יתברך על כל הארץ, ופרטי נהוג ההפקר הם בכך שאוכלם כדינם דווקא וקוצרם כדינם דווקא ואוכלם רק בזמן שמצויים לחי' בשוה, ולהכי אין הביעור בגדר תחליף לאכילה בפירות שביעית שנפסלו, אלא השלמת האכילה דווקא, ואין בו משום הבאת פירות שביעית לבית הפסול, משא"כ כשנשרפים מדין תרומה טמ' כמובן. והנה להסוברים דגם בהפקר מקיימים מצות ביעור, צ"ע אם רשאי להחמיר על עצמו לאבד הפירות מן העולם לצאת ידי הסוברים דזוהי מצות ביעור, דהא בקדושתיי' קיימי וליתר לאבדם משום לאכלה ולא לשריפה. ולהנ"ל י"ל דלא נאמר לאכלה ולא לשריפה אלא כשמאבד סתם, אבל כשמאבד לשם מצות ביעור אדרבא זהו קיום מצות לאכלה.

ובמנין המצוות מנה הרמב"ם מ"ע להשמיט מה שתוציא הארץ בשנה השביעית, והרמב"ן הוסיף מצוה דהיתה שבת הארץ לכם לאכלה. ונראה דלהרמב"ם שלא מנאה, קדושת הפירות והפקירם וביעורם הכל ענין אחד הוא, וכבר השריש בספר המצוות שאין למנות חלקי המצוה למצוות נפרדות, הלכך לדידי' כשמבער זהו גמר קיום לאכלה. ויתכן לומר לפ"ז דאף אי ס"ל להרמב"ם דקדושת שביעית נוהגת בקרקע הגוי, מ"מ אינה נוהגת בפירותיו דהא לא נצטוה להפקירם ולהרמב"ם ההשמיטה וההפקר ענין א' הם. משא"כ להרמב"ן יתכן דקדושת שביעית נוהגת בפירות הגוי, דהא לדידי' אינה פרט במצות ההפקר.

ובגדר הביעור כתב הרמב"ם דהוא איבוד מן העולם הן בשריפה הן בדרך אחרת, הרמב"ן בפירושו לתורה השיג על זה וכתב דלא מנו חכמים במסכת תמורה פירות שביעית לא מן הנשרפין ולא מן הנקברין. ויש להקשות עוד על הרמב"ם דהא קי"ל דהנשרפין לא יקברו והנקברין לא ישרפו, ואיך התיר הרמב"ם הכא בין שריפה ובין שאר איבוד. אכן יש לתרץ (כמו שיש מתרצים גם לגבי חמץ בפסח) דטעמא דהנקברים לא ישרפו הוא משום דהואיל ואין בהם מצות שריפה אפילו אם שרפם לא נעשית מצותם ואפרם אסור וחישינן שמא יבוא להתיר אפרם, אבל פירות שביעית הואיל ומצותם בכל ביעור באמת אפרם מותר מאחר שנעשית מצותם. ולהכי לא נמנו פירות שביעית במסכת תמורה, דאי הוה מני להו תו לא מצי למיתני דהנקברים לא ישרפו. אכן להנ"ל אולי י"ל עוד דלא מנה התם אלא דברים האסורים באכילה ובהנאה, משא"כ פירות שביעית שאכילתם וביעורם גדר אחד הוא, ונפ"מ בזה דמותריים בהנאה בשעת שריפתם אף קודם שייעשו אפר, וצ"ע.

ברכת הזמן בחנוכה בפורים ובמקראי-קודש

הרב נחום נרי-ה

במאירי במס' שבת דף כב' ב' כתב: "מי שאין לו להדליק ואינו במקום שאפשר לו לראות י"א שמברך לעצמו שעשה נסים ושהחינו בלילה הראשון ושעשה נסים בכל הלילות והדברים נראים".

ובמשה-ברורה או"ח הל' מגילה סימן תרצ"ב סק"א כתב: "ומי שאין לו מגילה לא יברך שהחינו על משלוח-מנות וסעודה דהו דבר תהוג ככל שבת ויו"ט (בשם המגן-אברהם) וי"א דראוי לברך זמן על היום מפני תקפו של נס שהי' בו וכיון רמזמן לזמן קאתי הרי הוא ככל מועדי-ה' שמברכין עליהם זמן". ובביאור-הלכה שם כתב דזו דעת המור-וקציעה ונסתיע מדברי המאירי הנ"ל במס' שבת להוכיח דלא כדעת המגן-אברהם דברכת הזמן בפורים וחנוכה נתקפה רק על מצות היום אלא גם על עיצומו של יום ותקפו של נס שאירע בו.

וכן בשער-הציון בסי' תרע"ו ס"ג כתב: "דאם אירע (ששכח לברך ברכת הזמן בעת ההדלקה) עד היום השמיני ולא יראה נרות-חנוכה צ"ע דאפשר דכמו בעלמא קיי"ל דזמן אמרו אפילו בשוק, ודוא קאי על עצם היו"ט, אפשר דה"ה בזה דקאי על עצם הזמן דחנוכה דנעשו בו נסים ונפלאות וכעין סברתי נמצא במאירי שבת וצ"ע".

ובמאירי מגילה ד' א' כתב "חייב אדם לקרוא את המגילה בלילה שמחרתו יום פורים אלא שמ"מ עיקר הקריאה היא אותה של יום ומתוך כך אנו נוהגים לברך שהחינו אף בקריאה של יום. יש שמגלגל חיוב זמן ביום מצד אחר והוא מפני יום-טוב שלא נאמר בלילה אלא על המגילה משא"כ בשאר ימים טובים שאף אותו של לילה לזכר יו"ט ולא לדבר אוד. ואע"פ שבסוכות יש זמן על הסוכה ועל היו"ט. הדין נותן כן שאף הלילה יו"ט הוא משא"כ מיהא בשמחת פורים שהרי סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא יד"ח. ושיטת ראשונים זו הובאה גם בנמוק-יוסף מגילה דף ד' א' וז"ל: "וכתוב במאורות (בהנהגות "באר משה" כתב שהכותה לספר ומאורות שחבר ר' מאיר ב"ר שמעון המעילי מנרבנותא) דמי שאין לו מגילה לקרות מברך שהחינו כדמברכינן ביוהכ"פ, ויש מי שכתב שראוי לברכו בברכת המוציא של סעודת-פורים".

מדברי המאירי נמצינו למדים דאף הדעה הסוברת שיש חיוב ברכת הזמן על תקפו של נס אין החיוב מתקיים אא"כ בירך ברכת הזמן ביום פורים אך בלילה ברכת הזמן היא על מצות מקרא-מגילה, וראיתי מאחר שסעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא יד"ח אין זה דין בעשה הסעודה אלא שזמן הסעודה הוא ביום שמחה, דימי משתה ושמחה כתיב ולכן עיצומו של יום פורים מתחיל מהיום ולא מהלילה.

ובביאור-הלכה סי' תרצ"ב כתב על דברי המור-וקציעה אשר הבין ב"מגן-אברהם" דס"ל דאין חיוב ברכת הזמן על עיצומו של יום וז"ל: "לא אדע דאפשר דגם המג"א מודה לזה אלא דהוא מיירי שבלילה הי' לו מגילה וברך אז שהחינו ויצא אף יד"ח עצם הזמן אלא דביום לא הי' לו

אך אם לא בירך דגם הוא מודה" (וע' לקמן שהוכחנו מפורש שכך היא דעת המג"א) ולמתבאר במאירי מיושב דברכת הזמן על עיצומו של יום אינה אלא ביום ואין יוצאים יד"ח בברכת-הזמן דלילה. וכן מיושבת תמיהתו של הברכ"י. והוסיף המאירי "מכל מקום אין דבריהם כלום שכל שאין שם כוס לקידוש אין בו זמן ואל תשיבני מיוהכ"פ שקדושתו יתירה, ולא נפקע כוסו אלא מצד איסור שתי'ה שבו, והרי אין זה דומה אלא לחנוכה שיש זמן על ההדלקה ולא על היום".
ודברי המאירי צ"ע דסותר משנתו המפורשת במס' שבת דאף אם אין לו להדליק מברך שעשה נסים ושהחינו ולא עוד אלא שמביא ראיה מחנוכה. ומשמן דבחנוכה פשיטא לי' יותר מפורים וצ"ע.

ונ"ל בדעת המאירי דודאי ס"ל דאין תורת ברכת הזמן רק על מועדי-ה' מקראי-קודש אך בחנוכה ופורים דאינם מקראי-קודש אין בהם ברכת-הזמן. כדבריו במס' מגילה דברכת הזמן על עיצומו של יום אינה אלא על יום השונה משאר הימים בקדושתו ואין כח בידי חכמים להפוך יום-חול ליום-קודש אלא שיש כח בידם לחייב חיובי גברא להתנהג כיו"ט. אך דעתו של המאירי במס' שבת תבואר על פי האמור בשאלות פרשת "וישלח" שאילתא כ"ו - "וכד מטיא יומא דאיתרחיש להו ניסא לישראל כגון חנוכה ופורים מיחייב לברוכי ברוך אשר עשה נסים לאבותינו". ומבואר דס"ל דברכת שעשה נסים היא חיובא דיומא, ולא רק ברכה דנתקנה על קיום מצוות היום והנסים נעשו בזמן זה אף שהזמן אינו מקודש. [בודאי יש גם ברכת שעשה נסים לקיום המצוה - וראי' דמברכים פעמיים שעשה נסים בקריאת-מגילה].
וכן ס"ל לר' מנחם המאירי שברכת שעשה נסים היא ברכה שלא נתקנה רק על קיום מצוות היום כ"א ברכה שנתקנה מדרבנן על עיצומו של יום, ולכן כתב דמי שאין לו נ"ח מברך שעשה נסים-דברכה זו נתקנה על עיצומו של יום ומפורש בדבריו דזהו חדושו שכתב "ומברך שעשה נסים בכל הלילות".

חדש המאירי חדוש נוסף דכשם שהרואה מברך ברכת שהחינו וחינו דאין ברכת שהחינו על מצוות היום בלבד כ"א כל קיום חיובי היום ואפילו ראית-גרות חנוכה מחיבת בברכת שהחינו, ה"ה דעצם חיוב ברכת שעשה נסים וקיומו מחייב בברכת שהחינו על מצוות היום. דאף ברכה זו היא מחיובי היום ולכן מברך גם שהחינו.

ומעתה דבריו במס' מגילה שרירין וקימין דאין ברכת הזמן אלא על מקראי-קודש והוכחנו מהל' חנוכה אף היא קימת דאין חיוב ברכת שהחינו על עיצומו של יום כ"א נטפלת היא לקיום חיובי היום במעשה, בראי'ה ובברכה. ודעת המאירי והכרעתו מסייעים לדברי המג"א.
ומאירים דבריו בהמשך "וכן ראיתי מי שכתב שמי שלא הדליק עדין ובא לו בתוך ימי חנוכה שלילה ראשונה שהוא מדליק מברך זמן". והיינו דסד"א דכיון דכיום הראשון בירך שעשה נסים ושהחינו על קיום מצוות היום א"כ הו"ל כמי שבירך שהחינו על מצוות היום ואינו מברך יותר קמ"ל דחיוב זמן על קיום מצוות הברכה לחוד וקיום מצוות הדלקה מהוה סיבה לחיוב ברכת שהחינו נוספת.

ובשד"ע סי' תרע"ו פסק דמי שכירך שהחינו על הראי' ה וחזר הדליק ביום השני אינו מברך שהחינו על ההדלקה. ונ"ל דהמחבר פליג על המאירי דלדבריו ברכת שהחינו על הברכה אינה פוטרת מברכת הזמן על ההדלקה וה"ה שברכת שהחינו על הראי' לא תפטור.

ובביאור הגר"א שם ה"ר דאם בירך שהחינו על הראיה אין חוזר ומברך בהדלקה יום שני של תנוכה מהא דעירובין דף מ' ב'. וכוונתו להא דאיתא התם הא לא קשיא דאי לא מברך האידנא מברך למחר וליום אחרא ואעפ"י אם בירך ברכת הזמן בתחילת המועד אינו חוזר ומברך. ולענ"ד צ"ע דהתם ברכת שהחינו היא על הזמן דמקרא קודש אבל הכא אפשר דמצוה יותר בהדלקה, מאשר בראיה וכמשכ' המאירי דבירך שהחינו חוזר ומברך על ההדלקה (וכשם שבפורים מברכים שהחינו גם במקרא-מגילה דיום דעיקר הוא) ומגלן דהרואה לא יברך בעת ההדלקה ברכת הזמן?

ונראה להוכיח יותר ברעת ה"מגן-אברהם" דאין חיוב ברכת שהחינו בתנוכה ופורים על עיצמו של יום, כ"א על מצות היום, מהא דקיי"ל בס' תרע"ו ס"ג דמי שלא הדליק ואין מדליקין עליו בביתו ורואה נרות תנוכה מברך שעשה נסים ושהחינו. אך פסק במשנה-ברורה ומקורו מהמג"א אם מדליקים עליו בביתו אין מברך שעשה נסים ושהחינו. ותעמו של דבר מבואר ברשב"א שבת כ"ג ב' ד"לא מצינו יוצא מן המצוה וחוזר ומברך על הראי' ה".

[ואילולא דברי המג"א האחרונים הי' נראה לומר דכל דברי הרשב"א אינם אמורים אלא ביחס לברכת הרואה דלא מצינו יוצא מן המצוה וחוזר ומברך על הראי' והיינו לדעת הרשב"א דמצות ראי' היא סעיף מחובת הדלקת ג"ח וכיון שנפטור מהדלקה אין בראיתו משום מעשה מצוה ופטור מברכת הרואה וממילא אין מקום לחיובו בברכת שהחינו דלא עשה כל מעשה מצוה בראיתו, אך אם הדליק ביום השני אפשר דחייב לברך שהחינו על מצות היום שכן עדין לא בירך שהחינו על קיום מצות היום דתנוכה. וב"מגן-אברהם" שם משמע דהדלקת ביתו פוטרתו משום דחשיב כאילו הדליק הוא בעצמו. ונראה היא דעת הב"ח דאם אשתו הדליקה עליו בראשון צריך לברך בליל-שני שהחינו דאשתו אינה פוטרת גופו אלא ביתו. ובמג"א שם סק"ב כתב "ול"נ פשוט דלהפוסקים כשאשתו מדלקת עליו א"צ לברך על הראי' א"כ ה"ה דא"צ לברך שהחינו כשמדליק". ולמש"ב אין להשוות בין ברכת הרואה לברכת הזמן ודוק]. ודעת הרמב"ם החולק על הרשב"א היא דמצות ראית נר תנוכה טובה בפ"ע היא, ואינה מסתעפת מחיוב ההדלקה. ואשר על כן כתב הרמב"ם וב"כ הרב המגיד שבפרק ג' מחנוכה ה"ד "וכל הרואה אותה ולא בירך מברך שתים שעשה נסים לאבותינו ושהחינו. אך בעיקרו של דבר ס"ל דברכת שעשה נסים ושהחינו אינם ברכות שנתקנו לעיצומו של יום אלא על קיום מצות היום, וכ"נ מדבריו בפרק י"א מברכות ה"ט כל מצוה שהיא מזמן לזמן כגון שופר וסוכה ולולב ומקרא-מגילה ונר-תנוכה... מברך עלי' בשעת עשייתה שהחינו.

ובמאירי שבת כ"ב ב' כתב כדעת הרמב"ם, ואח"כ כתב "יש מדקדקין לברך ברכת להדליק ושעשה נסים באחרונה בשעה שהוא רואה כל מה שהוא חייב להדליק ומוכח כדברינו דס"ל

דחובת ראי'ה חובה בפ"ע היא - והיינו דמכיון דחובת ראייה חובת בפ"ע היא ואינה מסתעפת מחובת הדלקה וכמש"כ הרשב"א אף במדליק עצמו ישנה חובת ראי'ה, והוסיף המאירי "ואיני רואה הכרח בכך". דהיינו דחובת ראייה אינה לעוסק בגוף המצוה אף דיסודה הוא חיוב בפ"ע וכמשנ'. והשתא אם בחיוב ברכת הזמן ושעשה נסים תרתי איתנייהו בי'ה חיוב ברכת הזמן על קיום מצוות היום, וברכת-הזמן על עיצומו של יום אף אם יצא יד"ח ברכת שהחינו על מצוות היום ע"י ההדלקה בביתו כיצד יצא חובת ברכת הזמן על עיצומו של יום ותקפו של נס? וה"ה דברכת שעשה נסים על עיצומו של יום אינו נפטר מחיובו. וברור שדעת הפוסקים היא כמסקנת המאירי שאין חיוב ברכת הזמן על עיצומו של יום כ"א על קיום מצוות היום וכיון שיצא יד"ח קיום המצוות שוב אין לחייבו בשחינו על מעשה המצוה של ההדלקה ולפי"ז לפסק-הלכה אין בזמנים דרבנן חיוב ברכת-זמן על עיצומו של יום דעיצומו של יום המחייב ברכת הזמן אינו אלא מקראי-קודש.

מקורות לספרים הנושאים ונותנים בנידון

מועדים וזמנים לר"מ שטרנבוך, ח"ב סי' קמ"ג.
קונטרס בענין חנוכה ופורים לר"ח א טורצ"ין סי' ז' ח"ז.
ירחון-תורני קול-תורה שנה ו' חוברות ג-ד עד ז-ח מאמרו של הרב ארנברג שליט"א בענין ברכת הזמן ביום העצמאות.
אשר-לשלמה לר' שלמה ברמן (מועד) סי' כ"ב.
תורת-המועדים לגר"ש גורן במאמר יום העצמאות ולאור ההלכה (מעמ' 583). בשני האחרונים הפסו בהבנת המאירי כדברי המשנ"ב, והגר"ש גורן שליט"א בנה על שיטה זו יסודו לחיוב זמן ביום העצמאות - ולמתבאר אין נראין הדברים כן.
מעגלי-צדק לרד"צ קרלנשיץ עמ"ס מגילה.